

Archeologisch bureauonderzoek
Middenweg 14-16 te
Heerhugowaard, gemeente
Heerhugowaard

HOLLANDIA reeks 271

COLOFON

Hollandia reeks nr.

Titel:	Archeologisch Bureauonderzoek Middenweg 14-16 te Heerhugowaard, gemeente Heerhugowaard
Gemeente:	Heerhugowaard
Hoekcoördinaten:	115.502, 517.884 115.541, 517.840 115.592, 517.887 115.555, 517.929
CIS-code:	36843
Auteur(s):	J.T. Verduin
In opdracht van:	Kamp Projects BV Middenweg 275 1701 GD Heerhugowaard
Contactpersoon opdrachtgever:	A. Koot
Wetenschappelijke leiding:	P.M. Floore
Illustraties:	J.T. Verduin
Definitieve versie:	september 2009
Oplage:	8
ISSN:	1572-3151

© Hollandia, Zaandijk 2009

HOLLANDIA ARCHEOLOGEN

tuinstraat 27a

1544 rs zaandijk

☎ 075 - 622 49 57

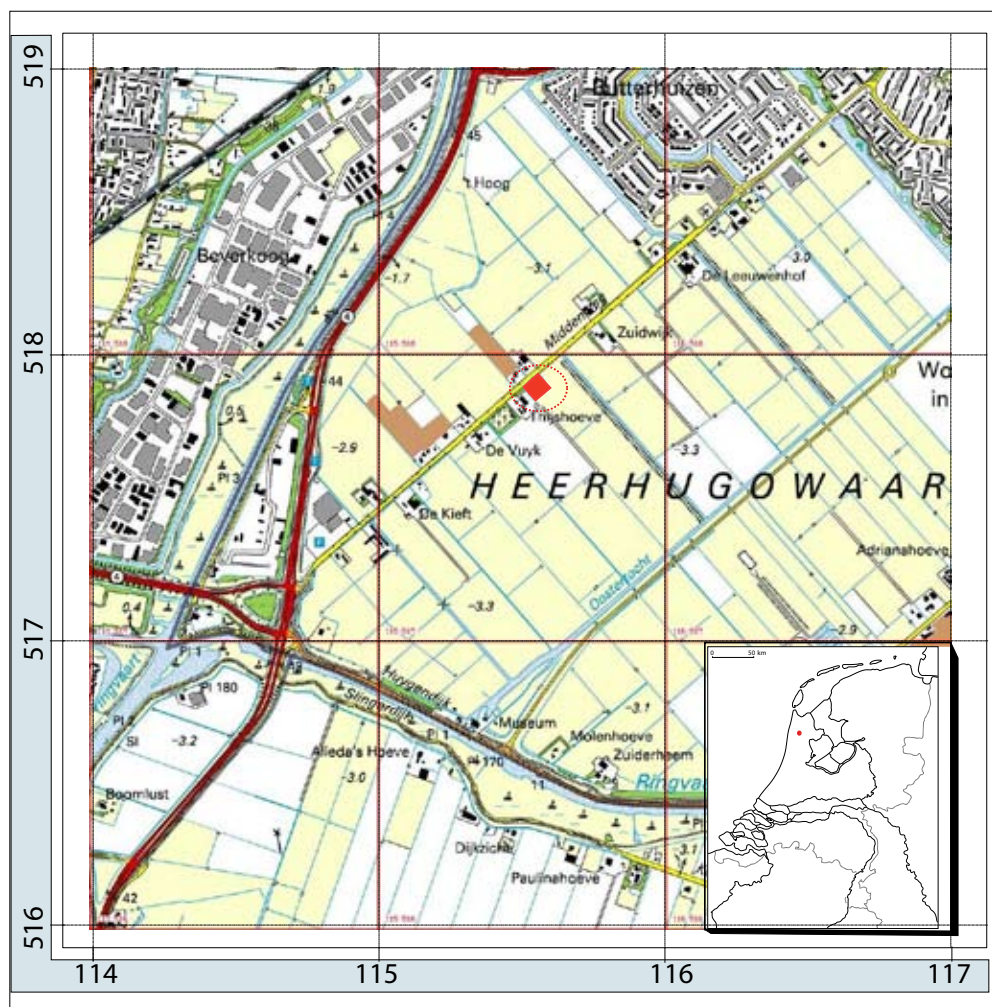
✉ info@hollandia-archeologie.nl

INHOUD

1. Inleiding	4
2. Bureauonderzoek	5
2.1 Beleid	5
2.2 Doel en methoden van het bureauonderzoek	7
2.3 Historische situatie en bekende archeologische waarden	7
2.4 Verwachtingsmodel	14
3. Samenvatting en advies	15
4. Literatuur	16
Bijlage 1: Uittreksel van de kadastrale kaart	17
Bijlage 2: Stappenplan archeologie	18
Bijlage 3: Archeologische onderzoeken in de omgeving van de onderzoekslocatie	20
Bijlage 4: Bodemkaart van de omgeving van Heerhugowaard	21

1. Inleiding

In het kader van de geplande bouwwerkzaamheden op de percelen 2419 en 1539 aan de Middenweg 14-16 te Heerhugowaard, gemeente Heerhugowaard (zie *bijlage 1*), is door Hollandia archeologen, Zaandijk, in opdracht van Kamp Projects BV, een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. De aanleiding tot het bureauonderzoek werd gevormd door de voorgenomen bebouwing van het perceel waardoor eventuele archeologische resten verstoord kunnen worden. De onderzoekslocatie is gelegen aan de zuidzijde van de Middenweg en heeft een oppervlakte van 254 m² (zie *afbeelding 1 en bijlage 1*). Op de locatie zullen twee woningen gebouwd worden, waarvan er één deels op de plek komt van een dubbel woonhuis (nr. 14 en 16) dat gesloopt zal worden. Dit deel van de Middenweg is binnen de nieuwbouwwijk “Stad van de Zon” komen te liggen. Rond deze wijk is een deel van de Heerhugowaard weer onder water gezet (zie *afbeelding 2*).

Afbeelding 1: De ligging van het onderzoeksgebied (in rood) op de topografische kaart en in Nederland. De kaart geeft de situatie weer van vóór de bouw van de wijk “Stad van de Zon”.

Afbeelding 2: De ligging van het onderzoeksgebied (in rood kader) op de kaart van de wijk “Stad van de Zon” in aanbouw (foto: Google Maps).

2. Bureauonderzoek

2.1 Beleid

Cultuurhistorie

Het beleid van de Provincie Noord-Holland richt zich op het leesbaar houden en maken van cultuurhistorie. Uitgangspunt daarbij is dat cultuurhistorie geen belemmering hoeft te zijn maar juist kan dienen als inspiratiebron voor nieuwe ontwikkelingen. Essentieel daarbij is dat de aanwezigheid van eventuele cultuurhistorische waarden in een vroegtijdig stadium bij de planvorming wordt betrokken.

Gedragslijn compensatie

De aantasting van cultuurhistorische waardevolle terreinen dient zoveel mogelijk voorkomen te worden. Bij (dreigend) verlies van deze waarden kan compensatie worden toegepast. Deze gedragslijn geldt voor een inventariserend en eventueel waarderend onderzoek waarna een zorgvuldige afweging mogelijk is. Heerhugowaard heeft geen compensatie-gedragslijn, maar handhaaft de vigerende regelgeving van de rijksoverheid.

Monumentenbeleid

Monumenten en andere elementen van cultuurhistorisch belang dienen tot uitdrukking te komen in het bestemmingsplan. Ingrepen op het kadastrale perceel waarop een beschermd monument staat zijn vergunningplichtig. Binnen het plangebied bevinden zich geen wettelijk beschermde archeologische monumenten.

Archeologiebeleid Provincie Noord-Holland

De provincie Noord-Holland streeft naar het behoud van het erfgoed in de bodem (in situ). Ten einde het behoud van archeologische waarden zoveel mogelijk te waarborgen zal de provincie in zowel haar eigen plannen als in door de provincie te toetsen plannen het behoud als afwegingscriterium laten mee wegen. Is behoud in situ niet mogelijk dan dient de informatie te worden veiliggesteld door middel van een wetenschappelijk verantwoord onderzoek (behoud ex situ). Archeologie is één van de provinciale speerpunten in het provinciaal ruimtelijk ordeningbeleid. Het in de wet op de ruimtelijke ordening voorgeschreven vooronderzoek naar aanwezige belangen door de gemeente dient ook archeologie te bevatten. Er dient vervolgens een expliciete afweging gemaakt te worden van de aanwezige belangen. Een belangrijk instrument is de provinciaal cultuurhistorische waardenkaart, waarbij voor elk van de drie cultuurhistorische disciplines (historische (steden)bouwkunde, historische geografie en archeologie) een kaartlaag is samengesteld. De provinciale kaart moet echter wat betreft archeologie als indicatief beschouwd worden aangezien de meeste archeologische vindplaatsen (nog) onbekend zijn omdat ze onder het maaiveld verborgen liggen. Om te voorkomen dat waardevolle informatie verloren gaat, dienen deze overblijfselen in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming te worden gelokaliseerd en gewaardeerd door middel van een archeologisch vooronderzoek. Bij toetsing van bestemmingsplannen wordt nagegaan of bij de planvorming voldoende archeologisch vooronderzoek is verricht om tot een evenwichtige besluitvorming te komen. Terreinen van hoge en zeer hoge waarde dienen in bestemmingsplannen te worden aangegeven en beschermd te worden door middel van een aanlegvergunning.

Europa en archeologie

Het “verdrag van Malta” (het Europese verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed) heeft als uitgangspunt: waar mogelijk het behoud van archeologische waarden. Bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid moet het archeologisch belang, of beter: het cultuurhistorisch belang, vanaf het begin meewegen in de besluitvorming. Het verdrag van Malta is in april 2006 vastgelegd in de monumentenwet. De provincie Noord-Holland implementeert de strekking van het verdrag van Malta door middel van de gedragslijn compensatie (zie boven).

Nota Belvédère

In 1999 werd de Nota Belvédère ondertekend door OC&W, VROM, LNV en V&W. Uitgangspunt van de nota is cultuurhistorische waarden (archeologische resten, historisch-geografische elementen en structuren en gebouwde monumenten) als volwaardig uitgangspunt te gebruiken in ruimtelijke ontwikkelingen. Het credo is dan ook: ‘Behoud door ontwikkeling’. Werken in Belvédère-trend betekent voortbouwen op het aanwezige erfgoed, zodat dit ook op langere termijn behouden blijft. Even belangrijk is dat volwaardige integratie van cultuurhistorie belangrijk bijdraagt aan de identiteit en daarmee ruimtelijke kwaliteit van een gebied. In Belvédèregebieden of -steden is sprake van gecombineerde cultuurhistorische waarden. De archeologie, historische (stede)bouwkunde en historische geografie scoren hier hoog. Heerhugowaard is niet aangemerkt als een Belvédèregebied.

UNESCO

In Nederland zijn een klein aantal cultuurhistorische locaties op de werelderfgoedlijst van Unesco geplaatst. Voor Noord-Holland zijn dit de stelling van Amsterdam en de droogmakerij de Beemster. Voor Heerhugowaard is deze regeling dus niet van toepassing.

Cultuurhistorische Waardenkaart

De door de provincie Noord-Holland vervaardigde cultuurhistorische waardenkaart is vooral bedoeld als hulpmiddel bij de inrichting van de ruimte in Noord-Holland. De waardering van objecten en structuren op de kaart is verdeeld in drie categorieën: van waarde, van hoge waarde en van zeer hoge waarde. Omdat van veel archeologische resten de exacte locatie niet bekend is, is deze kaart voor wat betreft archeologie per definitie onvolledig. Het geeft uitsluitend een indicatie. Hiermee dient dan ook in de planvorming rekening te worden gehouden.

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart is het grootste deel van de polder Heerhugowaard niet aangeduid als een gebied met archeologische waarde.

2.2 Doel en methoden van het bureauonderzoek

Een bureauonderzoek heeft als doel het aan de hand van bestaande bronnen verzamelen van informatie over bekende of te verwachten archeologische waarden binnen een bepaald gebied. Dit omvat de aan- of afwezigheid, het karakter en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit van de archeologische waarden. Afhankelijk van de omvang van de werkzaamheden, de aard van de aanleiding tot het onderzoek en de vraagstelling, zullen aanvullende gegevens verzameld dienen te worden.

Door middel van een archeologisch bureauonderzoek kan in een vroegtijdig stadium van de planvorming rekening worden gehouden met de eventuele aanwezigheid van archeologische waarden in de bodem. Het resultaat is een standaardrapport met een gespecificeerd verwachtingsmodel, op basis waarvan een beslissing genomen kan worden ten aanzien van (eventueel) vervolgonderzoek (*zie ook in bijlage 2: Stappenplan Archeologie*).

Bij het bureauonderzoek worden bronnen geraadpleegd die kennis verschaffen over de bodemopbouw van het betreffende gebied, voor zover deze van belang zijn voor het voorspellen van archeologische waarden. De geraadpleegde bronnen bestaan onder andere uit:

1. Kaartmateriaal, zoals bodemkundige, geomorfologische, geologische en historische kaartgegevens.
2. Gegevens over eerder verricht onderzoek en vondstmeldingen in het gebied uit de database van het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
3. Archeologische regiospecialisten.
4. Lokale contactpersonen van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland en/of andere amateur- en heemkundeverenigingen.

2.3 De geologie en bekende archeologische en historische waarden

Geologie

Circa 6000 jaar geleden bestond de kustzone uit zandige platen gescheiden door een groot aantal oost-west lopende geulen. Naar het oosten gingen deze zandige platen via wadden over in lagunes waar kleisedimentatie overheerste. Twee van deze grote oost-west lopende geulen bevonden zich ter hoogte van Uitgeest en Bergen. Een derde geul bevond zich ongeveer ter hoogte van de Omval bij Ouddorp. De zanden en kleien die in deze periode zijn afgezet, worden tot de Beemster Afzettingen gerekend (voorheen afzettingen van Calais II/IV). Omstreeks 5000 jaar geleden vormden zich aan de voorzijde van de zandige platen de eerste strandwallen. Een van de eerste (en dus oudste) strandwallen liep van Akersloot tot St. Pancras. De zanden van de strandwallen (strandzanden) worden gerekend tot de Kustafzettingen.

Omstreeks 4500 jaar geleden was de kustlijn tussen Uitgeest en Alkmaar vrijwel gesloten. Alleen het zeegat ter hoogte van Bergen was nog actief. Rond 4000 jaar geleden was het plangebied volledig van de zee afgesloten. Door het sluiten van de kustlijn verslechterde de ontwatering van het gebied achter de strandwal, waardoor veengroei plaatsvond. Het veen wordt gerekend tot het Hollandveen. De omstandigheden voor veengroei waren zelfs zo gunstig dat achter de strandwallen uitgestrekte hoogveenkussens konden ontstaan. De verminderde invloed van de zee in het gebied ten zuiden van Alkmaar was ook merkbaar aan het feit dat de kustlijn zich, ten koste van de zee, naar het westen uitbouwde. Langs deze nieuwe kustlijn ontwikkelden zich in de loop van de tijd opnieuw strandwallen. Een van deze strandwallen is bijvoorbeeld de strandwal waarop Castricum, Heiloo en Alkmaar liggen. Op de strandwallen vormden zich ook duinen. Omstreeks 3200 jaar geleden sloot ook het Zeegat van Bergen zich. De uitbouw van de kustlijn in westelijke richting ging ondertussen onverminderd door en bereikte vermoedelijk pas rond het begin van de jaartelling haar meest westerse ligging. De kustlijn lag hierbij westelijker dan de huidige kustlijn.

Na het begin van de jaartelling werd de invloed van de zee sterker en grote delen van de kust werden weggeslagen. Rond 1000 na Chr. werd de invloed van de zee ook achter de strandwallen merkbaar. In de kop van Noord-Holland was de zee door de strandwallen heen gebroken en had zo toegang gekregen tot het achterland. Via riviertjes die achter de strandwallen liepen (o.a. de Rekere) werden onder meer ter hoogte van Alkmaar (Oudorp) zware kleien afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot de Zijpe Afzettingen (voorheen Afzettingen van Duinkerke III). Veenriviertjes (o.a. de Schermer) die oorspronkelijk als afwatering dienden voor het grote veenpakket dat achter de strandwal lag, kwamen ook onder de invloed van de zee en werden al snel breder. Steeds meer veen werd weggeslagen en er ontstonden binnenmeren waaronder de Heerhugowaard (in 1248 ontstaan als de Zuyderwaert) en de Schermer (Molenaar 2003). Deze binnenmeren werden in de loop van de Middeleeuwen onder meer onder invloed van stormen, waarbij steeds meer veen werd weggeslagen, steeds groter. Het water in de binnenmeren vormde op deze manier een bedreiging voor het land en de steden eromheen. In 1627 werd de Heerhugowaard drooggelegd en in 1635 de Schermer. Na inpoldering van de Heerhugowaard in 1630 komen hier wad- en kwelderklei aan het oppervlak te liggen, die vóór 2000 v. Chr. door de zee zijn afgezet (Van Lil 2006). Door de droogmaling was niet alleen een einde gekomen aan de dreiging van het water, maar werd tevens een groot oppervlak aan landbouwgrond verkregen (Molenaar 2003).

Bodem

Een groot aantal boerderijen aan de Middenweg in Heerhugowaard ligt op kalkrijke poldervaaggronden. Deze gronden komen in de buurt van St. Pancras voor op de flanken van een strandwal of op een overslibde strandwal. De bovengrond bestaat uit overwegend humusarme, kalkrijke tot kalkhoudende, lichte zavel. De nattere gronden ten oosten van St. Pancras, in de Heerhugowaard, hebben dikwijls een humeuze bovengrond. Het onderliggende materiaal bestaat eveneens uit kalkrijke, lichte zavel, dat tussen ca. 50 en 70 cm diepte rust op kalkrijk, leemarm, matig fijn strandwalzand (Rosing 1995, p.150).

De zone achter de boerderijen aan de Middenweg bestaat uit kalkrijke leek-/woudeerdgronden. De bovengrond hiervan is meestal humeus tot humusrijk, kalkloos en 15 a 40 cm dik. Ze bestaat hoofdzakelijk uit lichte klei, soms uit matig zware klei (Rosing 1995, p.139).

Op de bodemkaart van Alterra in het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS2) zijn deze gronden onder de noemer “zeekleigronden” aangegeven (*zie bijlage 4*). Er is hier dus geen onderscheid gemaakt tussen de gronden op de flanken van de strandwal en de overige kleigrond.

IKAW, Cultuurhistorische Waardenkaart en Archis-meldingen in de directe omgeving

Op de kaarten in ARCHIS2 is te zien dat er in de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen waarnemingen en vondstmeldingen zijn gedaan (*zie bijlage 3*). Wel zijn er onderzoeksmeldingen gedaan voor een aantal percelen aan de andere zijde van de Middenweg. Jacobs & Burnier hebben in 2009 in een booronderzoek (Archisnr. 34190) aan de Middenweg een getijdengeul afzetting op -3,5 tot -4,5 m NAP aangetroffen. Daarboven lag een pakket klei en een pakket omgewoelde bovengrond. Archeologische waarden zijn er niet aangetroffen. RAAP boorde in 2001 naar aanleiding van de ontwikkeling van het plangebied Heerhugowaard-Zuid (Archisnr. 10692, RAAP-rapport 708). Hierbij zijn geen archeologische waarden aangetroffen, maar men vermeldt wel dat het niet uitgesloten is dat er op de zandruggen sporen uit het Midden of Laat Neolithicum aanwezig zijn. Becker en Van de Graaf voerden een booronderzoek uit in de Stad van de Zon (Archisnr. 34418), waarvan de resultaten niet zijn ingevoerd in Archis. De provincie Noord-Holland boorde onder het toponiem De Druipplanten (Archisnr. 5630), waarna er proefsleuven zijn geadviseerd.

In de nabijheid van de Middenweg zijn nog een aantal overige onderzoeken geweest. Grontmij heeft onder het toponiem Westpoort een booronderzoek uitgevoerd (Archisnr. 32169), waarbij geen archeologische waarden zijn aangetroffen. Het ADC boorde in 2008 onder toponiem De Draai (Archisnr. 28258, ADC-rapport 1508), waarna hier ook proefsleuven zijn getrokken in de hoop de fundamente van een molen te vinden. Hollandia voerde in 2008 een booronderzoek uit aan de Bevelandseweg (Archisnr. 30156, Hollandia reeks nr. 220), waarna geen verder onderzoek is aanbevolen. Arcadis heeft in 2007 in het kader van de aanleg van een onderdoorgang onder het spoor (Archisnr. 24576) geboord op basis van een verwachting van sporen uit de late middeleeuwen en het neolithicum. In één van de boringen is een laag met houtskool en een stukje verbrande leem aangetroffen. In een latere boorcampagne in 2007 zouden aanvullende boringen gezet worden om de aard van deze laag verder te onderzoeken. Door RAAP is één begeleiding uitgevoerd in Heerhugowaard-Zuid in 2003, waarbij geen archeologie is aangetroffen.

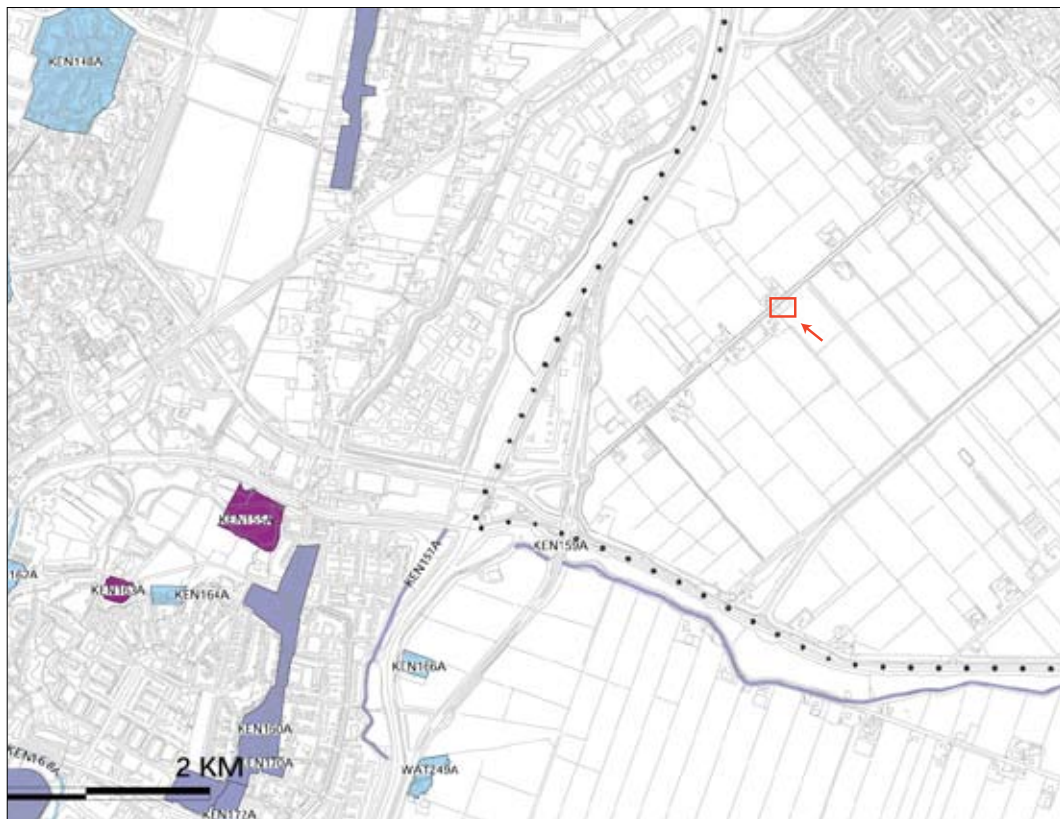
Op de IKAW is het grootste gedeelte van de polder Heerhugowaard aangeduid als gebied met geen kans op aantreffen van archeologische waarden, waaronder ook het gebied rond de Middenweg 14-16. Een paar kleine stukjes polder ter hoogte van St. Pancras zijn aangeduid als gebied met een hoge trefkans. De percelen van Middenweg 14-16 vallen eigenlijk ook nog binnen deze laatstgenoemde zone.

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart is te zien dat in een groot gebied rond de Middenweg geen archeologische monumenten zijn aangewezen. In Alkmaar, St. Pancras en de Schermer liggen wel een aantal monumenten, waaronder de oude Huygendijk (nu Slingerdijk), een deel van de Westfriese Omringdijk.

Bewoningsgeschiedenis van de omgeving

Prehistorie (2850 voor Chr.-12 voor Chr.) en Romeinse tijd (12 voor Chr.-450 na Chr.)

De bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland is altijd sterk bepaald door de geologische ontwikkelingen. De hoger gelegen delen van het landschap zoals keileembulten, strandwallen en de oeverwallen van kreken en geulen zijn altijd gunstige locaties voor bewoning geweest. Uit opgravingen elders in Noord-Holland (o.a. Groetpolder en De Gouw) is bekend geworden dat reeds in het laat neolithicum kleine gemeenschappen op de oeverwallen langs geulen en kreken geleefd hebben. Op de strandwal van Zandwerven zijn zelfs bewoningssporen uit het midden neolithicum bekend (Van Ginkel & Hoogestijn, 1997). De lager gelegen delen van het landschap, waaronder grote delen van de huidige droogmakerijen, waren gedurende de prehistorie en

Afbeelding 3: Uitsnede uit de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland. In een rood kader is het onderzoeksgebied aangegeven. Daaronder, aan de rechterzijde, is in paars de oude Huygendijk (Slingerdijk) te zien (kaart uit: Haartsen en Lenten 2001).

Romeinse tijd vermoedelijk te nat voor bewoning of waren door de aanwezigheid van veen onbewoonbaar (Molenaar 2003).

De strandwal waar het onderzoeksgebied op ligt, die van Akersloot tot St. Pancras loopt, is rond 2500 v. Chr. gevormd en hierop kunnen derhalve bewoningssporen vanaf het laat neolithicum worden aangetroffen. In St.-Pancras en Akersloot zijn sporen en vondsten uit deze periode gevonden. In het proefsleuvenonderzoek van St. Pancras Domeynen (Van den Berg 2009, Archisnr. 32814) is een niveau van (door koeien) vertrapt veen aangetroffen, op een diepte van -1,50 tot -1,30 m NAP. Waarschijnlijk was er nabij deze plek in het laat neolithicum een drinkplaats voor vee.

Op een bouwterrein aan het Klein Dorregeest in Akersloot werden in 2004 vondsten aangetroffen van de Klokbeker- en de Enkelgrafcultuur (ca. 2850 v. Chr. tot 2000 v. Chr.). Deze vindplaats, toont aan dat resten van bewoning uit het laat neolithicum daadwerkelijk aangetroffen kunnen worden in het strandwallengebied. Ook jongere resten, uit de bronstijd of de ijzertijd kunnen worden aangetroffen. Bij de waarneming in Akersloot (Archis waarnemingsnr. 49958) zijn naast nederzittingsresten, sporen van beakkering in de vorm van krassen van een primitieve ploeg aangetroffen.

De huidige ligging van de vondstlocatie is niet toevallig. De toppen van de strandwallen zijn in Noord-Holland veelal verstoord geraakt door bewoning vanaf de middeleeuwen en door intensieve bloembollenteelt. Juist aan de randen van de strandwallen – dieper in de ondergrond – is de kans het grootst op het aantreffen van een onverstoorbare laagopeenvolging met sporen

van bewoning. Door de gunstige ligging ten opzichte van het grondwater is botanisch materiaal aan het Klein Dorregeest ook in onverkoolde vorm bewaard gebleven.

Op de strandwal van Alkmaar zijn sporen uit het neolithicum, bronstijd, ijzertijd en Romeinse tijd aangetroffen (o.a. Archis-waarnemingsnrs. 15098, 39326, 37969, 40162 en 42856). Deze strandwal is jonger dan de meer oostelijk liggende strandwal tussen Akersloot en St.Pancras, en loopt van Alkmaar tot Limmen.

Middeleeuwen (450-1500 na Chr.)

Op de laatstgenoemde strandwal was gedurende de gehele middeleeuwen bewoning mogelijk. Sporen van bewoning uit de vroege en late middeleeuwen zijn onder meer aangetroffen in Alkmaar en in de buurt van Oudorp. In de Schermer, aan de kant van de Heerhugowaard, is één vondstmelding van aardewerk uit de vroege en late middeleeuwen bekend (Archis-waarnemingsnr. 22480). Uit het deel van het plangebied in de Heerhugowaard zijn geen sporen van bewoning uit de Vroege Middeleeuwen bekend. Het vrijwel ontbreken van vondsten uit de Vroege Middeleeuwen in de Schermer en de Heerhugowaard is mogelijk het gevolg van de aanwezigheid van het destijds nog onbewoonbare veenkussen. Het is echter ook mogelijk dat bewoningssporen uit deze periode door het verspoelen van het veen zijn verdwenen. Door de aanleg van dijken en dammen probeerde men vanaf de 12e eeuw de invloed van de zee en de erosie van de veengebieden tegen te gaan. De huidige N242 kruist ter hoogte van Oudorp de (oude) Huygendijk (nu Slingerdijk). De (oude) Huygendijk maakt deel uit van de Westfriese Omringdijk en vormde tot 1627, het moment waarop de Heerhugowaard werd drooggelegd, slechts een smalle strook land tussen het water van de Schermer en de Heerhugowaard. De dijk was in de loop van de tijd al regelmatig teruggelegd omdat het water van de Schermer het voorland van de dijk had weggeslagen (Lambooi, 1994).

Ook aan de kant van de Heerhugowaard was het voorland van de Huygendijk in de loop van de tijd verdwenen. Bij de indijking van de Schermer heeft men de Huygendijk als noordelijke ringdijk genomen. De Huygendijk is een archeologisch monument met hoge archeologische waarde (resp. CMA-code 19B-013 en 19B-014; monumentnrs. 10819 en 10820). Omdat de (oude) Huygendijk deel uitmaakt van de Westfriese Omringdijk is het ook een provinciaal monument. Ter hoogte van Oudorp is ook nog een deel van de Westfriese Omringdijk bewaard gebleven (CMA-code 19B-017, monumentnr. 10823). Eventuele sporen van laat-middeleeuwse ontginning en bewoning, zoals die wel zijn aangetroffen in bijvoorbeeld de Eilandspolder, zullen in delen van de Schermer en de Heerhugowaard door erosie zijn verdwenen (Molenaar 2003).

Nieuwe tijd (1500-heden)

De drooglegging van de Heerhugowaard vond plaats aan het begin van de 17e eeuw, rond 1627. Door de drooglegging verdween het gevaar van het binnenwater en werd tevens een groot areaal aan landbouwgrond verkregen. Voor de inrichting van de polder werd gekozen voor een rationele verkaveling met rechte wegen en vaarten. Langs de rechte wegen werden grote boerderijen, de zogenaamde stolpen gebouwd. Zowel de droogmaking als ook het droog houden van de Heerhugowaard was een ingewikkelde zaak. Het bedijken en droogmalen van een dergelijk groot oppervlak (3500 hectare) betekende een aanzienlijke verkleining van de boezem en stelde derhalve hoge eisen aan de afwatering van de droogmakerij. Bovendien was er sprake van een hoogteverschil van ongeveer 1 m tussen de noord en zuidzijde in de drooggemaakte meerbodem en was er veel oud land binnengedijkt. Dit maakte het noodzakelijk de polder onder te verdelen in een acht afdelingen. Een systeem van tochten, in het midden van de droogmakerij regelmatig maar aan de randen vertakt om aan de hoogteverschillen tegemoet te komen, en 33

molens zorgden voor de bemaling van de Heerhugowaard (Van Lil 2006). De molens zijn afgebroken, maar een groot deel van de stolpboerderijen staat nog overeind. Er zijn geen vondstmeldingen gedaan van verdwenen huisplaatsen of aardewerk (Archis waarnemingsnr. 228095) uit de nieuwe tijd, zoals in de Schermer wel het geval is.

Historische kaarten

Een andere belangrijke bron van informatie is het historisch kaartmateriaal. Op basis van oude kaarten kan een beeld gegeven worden van hoe de bebouwing evolueerde door de eeuwen heen, maar met dien verstande dat de draad slechts opgepikt kan worden vanaf het moment dat de eerste kaarten voor het gebied verschenen, m.a.w. vanaf de 16de eeuw. Afwezigheid van bebouwing in de kaarten is overigens geen garantie dat er geen bebouwing heeft bestaan op het moment van opname. Vooral in de beginperiode tekenden cartografen vaak slechts de grotere

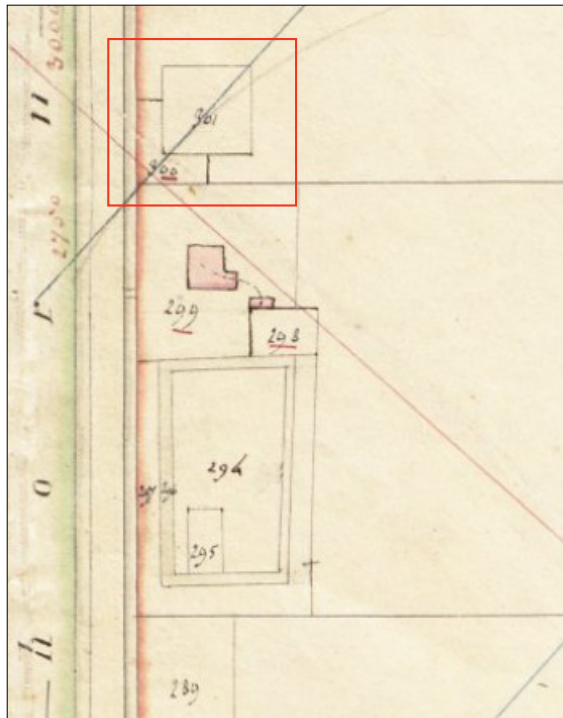
Afbeelding 4: Uitsnede uit de kaart "Toonneel des Aerdrycks ofte Nieuwe Atlas" van Johan Blaeu uit 1657. Het onderzoeksgebied is aangegeven met een rood kader en een pijl.

nederzettingen en belangrijke beeldbepalende bouwwerken als kerken, kloosters en kastelen in. Gedetailleerde kaarten zijn pas vanaf de 19e eeuw voorhanden.

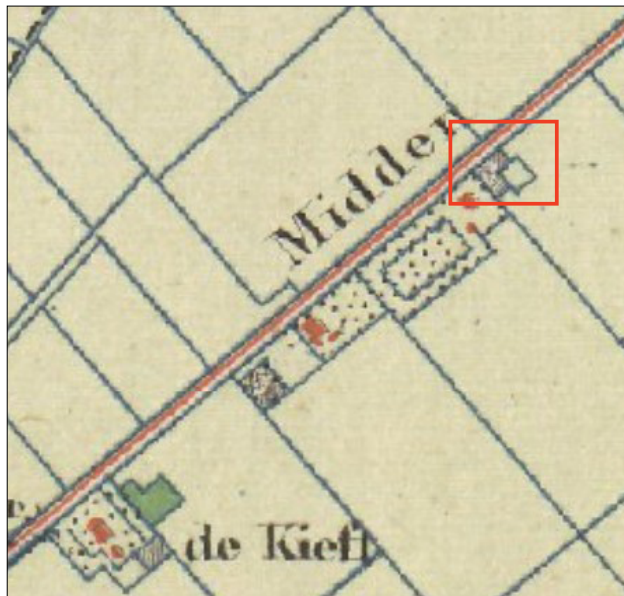
Op de kaart van Johan Blaeu (zie afbeelding 4) is de Heerhugowaard te zien, ongeveer 30 jaar na de inpoldering. Op deze kaart zijn geen boerderijen ingetekend. Op een historische kaart van Gerard Dou uit 1745, van de situatie van de polder rond 1680, zijn al wel boerderijplaatsen te zien. Uit eerder bureauonderzoek (Molenaar 2003, p.14) blijkt dat de locatie van de boerderijen op 17e-eeuwse kaarten van de Heerhugowaard niet betrouwbaar is.

Op de Topografische Militaire kaart van 1879 is duidelijk de rij boerderijen aan de Middenweg te zien, waaronder de boerderijen De Kieft en de Thijshoeve op nr. 12 (zie afbeeldingen 5 en 6). Het huis op de nrs. 14 en 16 is op deze kaart nog niet te zien. Binnen het perceel van Middenweg 14 zijn twee vierkante slootjes te zien. Het perceeltje grenzend aan de weg is grijs gearceerd.

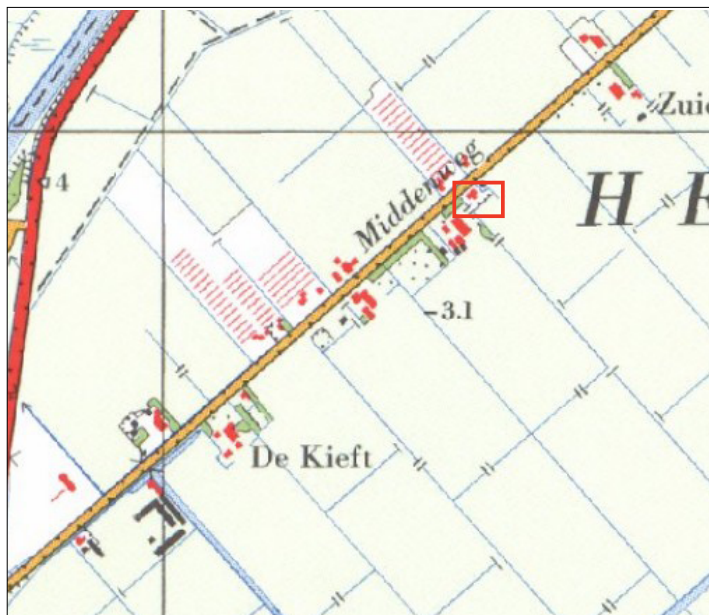
Wat de functie van dit stukje land is geweest, staat in de achterliggende tafels van de kadastrale minuutkaart uit 1811-1832. Op deze kaart liggen op de plaats van de huidige Middenweg

Afbeelding 5: Detail uit de kadastrale minuut van 1811-1832. Op de plaats van de huidige Middenweg 14 zijn hier de percelen 300 en 301 ingetekend.

Afbeelding 6: Detail uit de Topografische Militaire kaart van 1879. Te zien zijn de boerenerven aan de Middenweg, met de boerderijen de Kieft en de Thijshoeve. Binnen het rode kader is de locatie van het perceel van Middenweg 14 te zien.

Afbeelding 7: Uitsnede uit de Topografische kaart van 1971. De gebouwen aan de Middenweg 14-16 zijn binnen het rode kader te zien.

nr. 14, twee perceeltjes: nr. 300 en nr. 301. Deze percelen waren eigendom van de heer Gerrit Vet, boer uit de Beemster. Perceel 300 was in gebruik als bos voor hakhout en perceel 301 was weiland en melkplaats. In de tweede helft van de 19e eeuw is deze situatie dus onveranderd gebleven. Het dubbele woonhuis op de nrs. 14 en 16 zijn pas te zien op de Topografische kaart uit 1971 (zie afbeelding 7).

Voor de periode 1500 tot heden zijn geen archeologische sporen te verwachten, afgezien van wat sporen van bos- en tuinbouw uit de 18e-19e eeuw. Deze zijn echter niet waardevol genoeg om nog verder onderzoek naar te verrichten.

2.4 Verwachtingsmodel

Sinds de droogmaling van de Heerhugowaard zijn de percelen binnen het onderzoeksgebied in gebruik als agrarisch gebied. Pas sinds de jaren 1960 is er bewoning op dit terrein. Uit de periode van ver vóór het ontstaan van het binnenmeer, zijn echter wel archeologische sporen te verwachten.

Vindplaatsen uit het laat neolithicum zijn in Noord-Holland aangetroffen op de oevers van zoetwatergetijdengeulen, getijdeninversieruggen, strandwallen en duinen. Het onderzoeksgebied ligt op de flank van de strandwal, die zich ca. 2500 v. Chr. heeft gevormd. Deze strandwal loopt van Akersloot tot St. Pancras. Door het aantreffen van bewoningssporen uit het neolithicum in St. Pancras en Akersloot op de flanken van deze strandwal, kan geconcludeerd worden dat aan de Middenweg vanaf het maaiveld tot in de top van een zandlaag op ca. -1,50 m NAP bewoningssporen uit deze periode worden verwacht. Mogelijk zijn er ook sporen uit de Bronstijd aanwezig. Er is weinig kans op sporen uit de periode daarna, omdat de bodem rond 2000 v. Chr. is afgedekt met kleiafzettingen. Mogelijke bewoning uit de volle middeleeuwen zal door de erosie van het veen weggespoeld zijn.

Te verwachten sporen uit het neolithicum en bronstijd zijn nederzettingssporen met o.a. greppels, paalsporen van boerderijen en bijgebouwen, afvalkuilen, waterputten en waterkuilen. Naast vondsten van natuursteen en aardewerk, zullen vondsten van organisch materiaal zoals hout, botmateriaal, verkoalde zaden en pollen vermoedelijk redelijk bewaard zijn gebleven.

3. Samenvatting en advies

Uit het onderzoek blijkt dat ter hoogte van de onderzoekslocatie archeologische waarden uit het neolithicum en de bronstijd kunnen worden verwacht. Ten einde de (eventuele) archeologische waarde van het plangebied aan de Middenweg 14-16 te Heerhugowaard te bepalen zijn de relevante historische en archeologische gegevens geraadpleegd. Aan de hand van de verzamelde gegevens is een verwachtingsmodel opgesteld. Om tot een weloverwogen selectieadvies te kunnen komen dient op de onderzoekslocatie een inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen uitgevoerd te worden.

De aanwezigheid en kwaliteit van de in het verwachtingsmodel genoemde sporen en vondsten, kunnen met deze methode in voldoende mate worden aangetoond. Ook kan aangetoond worden of de kavels inderdaad op de flank van de strandwal liggen en hoe diep de strandwal ligt. Mochten ze net buiten de strandwal liggen, dan moeten er wadafzettingen in de boringen te zien zijn. Door middel van boringen valt ook vast te stellen of de bodem op deze plek al eens verstoord is geweest.

Ten behoeve van de bouw van twee woonhuizen op de onderzoekslocatie zullen in totaal 36 heipalen met inheinniveaus van 20600 en 21350 millimeter -NAP geslagen worden. De onderkant van de funderingsbalken zal reiken tot een diepte van 3380 millimeter -NAP. Op de plaats van de funderingen van de nieuwbouw zal de ondergrond dermate verstoord worden, dat behoud in situ op deze plek niet mogelijk zal zijn. Voor de zone om de geplande bebouwing heen geldt wel dat de bodem intact kan blijven.

De oppervlakte van het te bebouwen terrein van Middenweg nr. 14 bedraagt 11 bij 13 meter. Het huis aan Middenweg nr. 16 krijgt een oppervlakte van 12 bij 10 meter. Er wordt geadviseerd om op allebei de percelen binnen deze omtrekken een viertal boringen te zetten (dus 8 boringen in totaal), tot op een diepte van 1,50 meter -NAP.

4. Literatuur

Berg, G. van den, 2009, Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven, Domeynen, Sint-Pancras (gemeente Langedijk), *Hollandia reeks* nr. 243.

Ginkel, E. van & W.-J. Hoogestijn, 1997, *Bekermensen aan zee. Vissers en boeren in Noord-Holland 4500 jaar geleden*, Abcoude.

Haartsen A. en J. Lenten, 2001, Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland: *De cultuurhistorie van West-Friesland*, Haarlem.

Klooster, B., 2008, Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied De Draai, gemeente Heerhugowaard, *Cultuurhistorie Noord-Holland* 112.

Lambooi, H.Th.M., 1994, Bedreigd Land, in: *H.S. Danner, H.Th.M. Lambooi & C. Streefkerk (red.): ...die water keert: 800 jaar regionale dijkzorg in Hollands Noorderkwartier*, Wormerveer.

Lil, van R., 2006, Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied Oosttangent, gemeente Heerhugowaard, *Cultuurhistorie Noord-Holland* 73.

Molenaar, S., 2003, Plangebied reconstructie oostelijke ring (N242) rond Alkmaar, gemeenten Alkmaar, Schermer en Heerhugowaard; een inventariserend archeologisch onderzoek (bureauonderzoek), *RAAP-rapport* 925.

Rosing, H., 1995, *Toelichting bij de bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 9 West Texel (gedeeltelijk) – 14 West Medemblik, Blad 14 Oost Medemblik – 15 West Stavoren (Noordhollands gedeelte) en Blad 19 West Alkmaar*, Wageningen.

Digitale bronnen

www.watwaswaar.nl

www.oudakersloot.nl/opgraving_klein_dorregeest.html

Bijlage 1: Uittreksel uit de kadastrale kaart, Heerhugowaard, sectie P, percelen 2419 en 1539
(In het rood: de nieuwe perceelsindeling en de grenzen van de nieuwbouwhuizen)

Bijlage 2: Stappenplan in de Archeologie

In het “stappenplan archeologie” wordt aangegeven welk traject bij planvorming bewandeld moet worden als het gaat om het inpassen van archeologische waarden en verwachtingen. Het is van groot belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van de planvorming rekening te houden met de archeologische waarden en verwachtingen en wel voordat men aanvangt met de globale invulling van een plangebied.

Het stappenplan gaat uit van een brede inventarisatie van wat er bekend is over de archeologische waarden. Op basis daarvan wordt zeer gericht ingezoomd op voor het plan(gebied) relevante archeologische informatie. Na iedere stap wordt beredeneerd gekozen voor meer diepgaand onderzoek op specifieke plekken, zodat uiteindelijk voldoende bekend is over aanwezige vindplaatsen om gemotiveerde afweging in het ruimtelijke-orderingsproces te kunnen maken.

I. Bureauonderzoek

Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie - aan de hand van bestaande bronnen - over bekende of verwachte archeologische waarden binnen of relevant voor het plangebied. Daarnaast moet het bureauonderzoek inzicht bieden in eventueel benodigd inventariserend onderzoek (stap II, zie onder). Een bureauonderzoek bestaat uit een archief- en literatuuronderzoek van archeologische en bodemkundige gegevens die bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), provincie, gemeente en/of andere instanties (b.v. universiteiten, musea) bekend zijn over het betreffende gebied. Het Bureauonderzoek dient de volgende aspecten te behandelen:

- aangeven wat de aanleiding is voor het bureauonderzoek en om welk gebied het gaat. Dit in verband met het bepalen van het onderzoekskader;
- beschrijven van het huidige gebruik van de locatie op basis van beschikbare relevante gegevens;
- beschrijven van het historische grondgebruik of de historische ontwikkeling van het gebied op basis van geofysische, fysische en historisch geografische gegevens
 - o een korte impressie over de ontstaansgeschiedenis van het landschap
 - o een impressie van de bewoningsgeschiedenis;
- beschrijven bekende archeologische waarden
 - o archeologisch waardevolle terreinen zoals deze zijn opgenomen in het Centraal Monumenten Archief (CMA) van het RCE. Dezelfde terreinen zijn tevens opgenomen op de Archeologische Monumentenkaarten (AMK) van de provincies. Archeologisch waardevolle terreinen genieten wettelijke bescherming (ex artikel 3 en 6 van de Monumentenwet) of dienen een planologische bescherming te krijgen binnen het bestemmingsplan;
 - o archeologische vindplaatsen zoals deze in het Centraal Archeologisch Archief (CAA) van de RCE aanwezig zijn. Clustering van vindplaatsen kan wijzen op de aanwezigheid van bewoningssporen uit het verleden;
- beschrijven van de archeologische verwachtingen en opstellen van een gespecificeerd en onderbouwd verwachtingsmodel van de verwachte archeologische waarden:
 - o aan de hand van de door de RCE ontwikkelde Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden. Gebieden met een hoge of middelhoge archeologische verwachtingswaarde of trefkans komen in ieder geval voor een nader archeologisch onderzoek in aanmerking;
 - o aan de hand van een meer gedetailleerde provinciale c.q. gemeentelijke verwachtingskaart;
- rapportage met daarin advisering ten behoeve van het vervolgtraject gerelateerd aan de verschillende stadia van het planvormingsproces.

II. Inventariserend veldonderzoek (IVO)

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het zeer gericht aanvullen en toetsen van de uitkomsten van het bureauonderzoek. Stapsgewijs wordt bekeken of er archeologische waarden aanwezig zijn en zo ja, wat dan de aard, karakter, omvang, datering, gaafheid, conservering en relatieve kwaliteit is. Ten behoeve van een IVO dient een Programma van Eisen (PvE) opgesteld te worden. In principe wordt het IVO uitgevoerd op basis van een Plan van Aanpak (PvA).

Het onderzoek kan bestaan uit de volgende methoden:

- non-destructieve methoden: geofysische methoden (elektrische, magnetische en elektromagnetische methoden eventueel in combinatie met remote sensing technieken);
- weinig destructieve methoden: oppervlaktekartering, booronderzoek, sondering (putjes van maximaal een vierkante meter);
- destructieve methoden: proefsleuven.

Welke methoden (kunnen) worden ingezet hangt af van de locatie en vraagstelling. De onderbouwing voor de in te zetten methoden is in het bureauonderzoek gegeven. Een inventariserend veldonderzoek moet leiden tot een waardering en een archeologisch inhoudelijk selectieadvies.

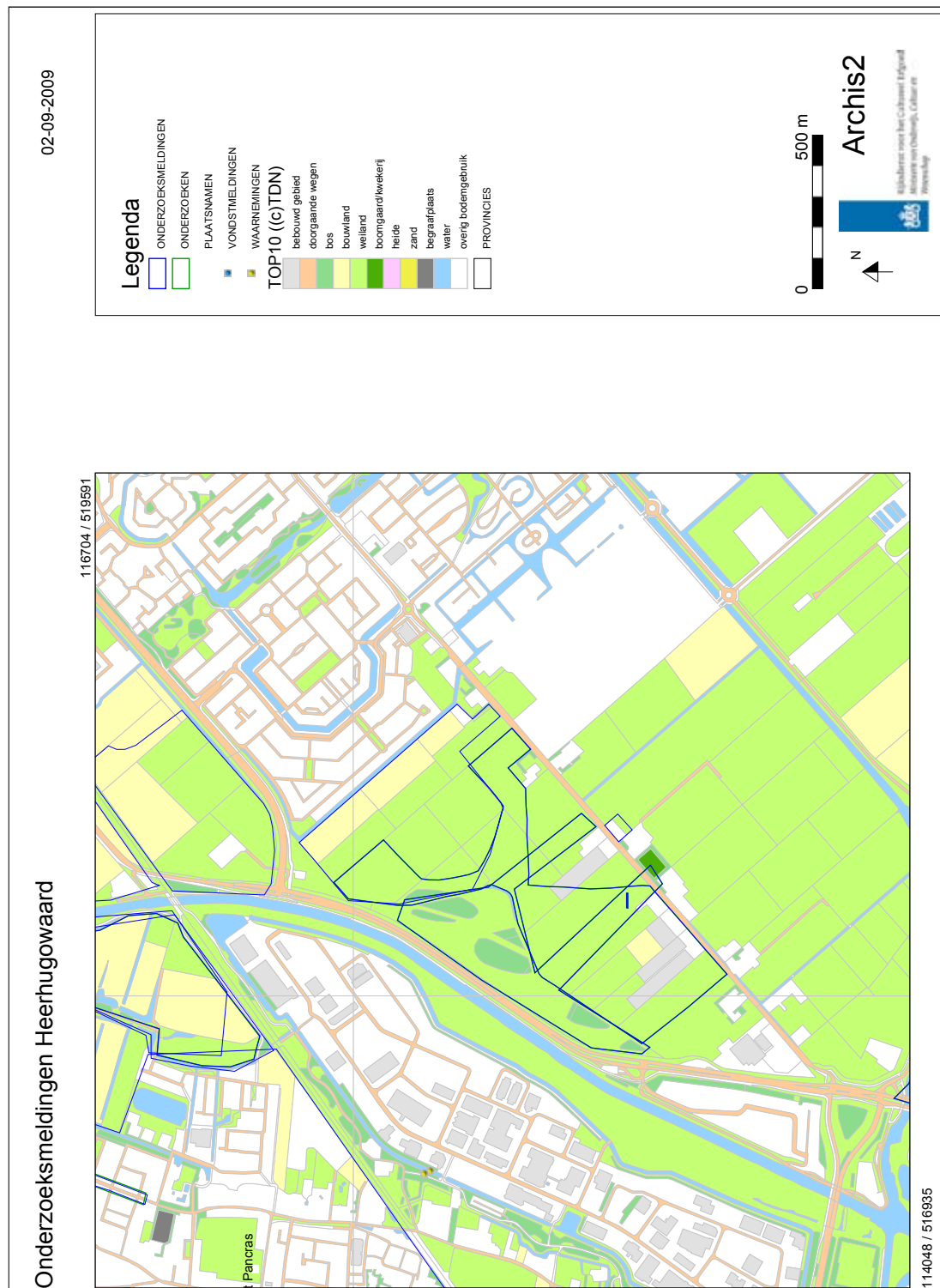
Bij weinig destructieve methoden gaat het om oppervlaktekartering en booronderzoek. Dit houdt in dat het plangebied wordt gekarteerd door middel van het “belopen” van akkers en weilanden, waarbij gezocht wordt naar aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast wordt door middel van boringen onderzocht hoe het staat met de bodemopbouw, en of er archeologische lagen of indicatoren te onderscheiden zijn. De aangetroffen vindplaatsen kunnen vervolgens nader bekeken worden met een meer diepgaand booronderzoek. Dit levert nadere informatie over de omvang en waardering op. Soms is het nodig om in dit stadium proefputjes te graven.

Een proefsleuvenonderzoek wordt uitgevoerd indien uit de minder destructieve onderzoeksmethoden is gebleken dat er in een plangebied waardevolle archeologische vindplaatsen aanwezig zijn. Door middel van het graven van een aantal proefsleuven kunnen de exacte begrenzing, de datering en de graad van conservering van een vindplaats worden onderzocht. Uit het proefsleuvenonderzoek moet blijken of een vindplaats behoudenswaardig of zelfs beschermenswaardig is. Is dit het geval, dan zal bekeken moeten worden of de vindplaats ingepast kan worden in het plan. Het rijks- en ook het provinciaal archeologiebeleid gaat in eerste instantie uit van behoud van het bodemarchief in situ (ter plekke in de bodem).

Eventueel: III. Opgraven ofwel archeologisch vervolgonderzoek

Indien het niet mogelijk is een ‘behoudenswaardige of beschermenswaardige’ vindplaats in situ te bewaren, zal het hier aanwezige bodemarchief voor het nageslacht bewaard dienen te worden door middel van een vlakdekkend onderzoek. Alleen dan is deze stap (stap III) noodzakelijk.

Bijlage 3: De archeologische onderzoeksmeldingen in de omgeving van de onderzoekslocatie, bron Archis II.

Bijlage 4: Bodemkaart van de omgeving van Heerhugowaard, bron Archis II.

